

KS. RICHARD GORBAN

KWESTIA PERSONALIZMU UKRAIŃSKIEGO

Problematyka personalizmu, rozwijana w sposób szczególny w drugiej połowie wieku XX, znalazła swój odgłos w Europie Wschodniej. Najbardziej została rozwinięta i pogłębiona we Francji, Polsce i Stanach Zjednoczonych. Znalazła wielu zwolenników wśród emigracji rosyjskiej i na dzień dzisiejszy jest bardzo aktualna w krajach byłego Związku Radzieckiego, gdyż właśnie tu najbardziej był rozwijany kult społeczeństwa i zaniechana uwaga dla osoby indywidualnej jako szczególnej wartości obiektywnej oraz podstawy wartości całego społeczeństwa. W tym kręgu nie budzi żadnych wątpliwości zasługa i wkład personalistów polskich oraz rosyjskich, którzy mogą poszczycić się znaczącym dorobkiem i oryginalnością myśli. Natomiast powstaje pytanie o istnienie innych ośrodków nurtu myśli personalistycznej, dlatego celem niniejszego artykułu będzie próba przedstawienia ukraińskiej myśli personalistycznej wraz z krótką charakterystyką jej historycznego i współczesnego rozwoju.

Należy już na początku zaznaczyć, iż ukraińska myśl filozoficzna o nacyleniu personalistycznym nie jest bogata. Taki stan rzeczy jest zakorzeniony w dwu przyczynach: 1) ograniczony dostęp do wykształcenia, zwłaszcza wyższego, wśród ludności ukraińskiej do początku wieku XX; 2) sytuacja polityczna na Ukrainie, związana z ideologią komunistyczną, propagującą kolektywizm i kult społeczeństwa, natomiast jednostka ludzka nie miała szczególnej wartości. Te obiektywne przyczyny zaważyły na braku kontaktu

z aktualną myślą europejską, zwłaszcza XX-wiecznym personalizmem, i z tego powodu nie mógł się odbywać proces przeszczepienia i kształtowania myśli personalistycznej na Ukrainie i wśród Ukraińców. Zwłaszcza w niedalekiej przeszłości podkreślanie podmiotowości człowieka i jego godności, szybko było kojarzone z „burżuazyjną i antykomunistyczną myślą”, co mogło pociągnąć za sobą poważne konsekwencje życiowe. Nie tylko z powodu deficytu tej refleksji ostatnimi czasy, ale i z tego względu, że problem człowieka jest najbardziej bliski filozofii, ukraińska myśl ma charakter przede wszystkim antropologiczny i jest nieco pogłębioną refleksją nad fenomenem osoby ludzkiej, której realności nie zaciemni żadna ideologia. Podobnie jak i większość personalistycznej myśli zachodniej, ukraińska też koncentruje swoją uwagę wokół problematyki człowieka i Boga.

Wśród przedstawicieli myśli personalistycznej na Ukrainie umieszczają się Grygorija Skoworoda, Pamfila Jurkiewicza, Aleksandra Kulczyckiego i innych¹. Wszyscy oni posiadali własne oryginalne podejście w postrzeganiu misterium człowieka. Nie byli zależni od wpływu jakichś ośrodków czy szkół personalistycznych, jak też indywidualnych myślicieli w tej dziedzinie. Należy też podkreślić, iż w ukraińskiej myśli filozoficznej trudno zauważyć personalizm w czystej postaci. Są to przede wszystkim próby postrzegania rzeczywistości przez pryzmat człowieka jako podmiotu i osoby. Dlatego też ukraińscy przedstawiciele różnią się między sobą tak w podejściu, jak i rozwijaniu własnych koncepcji czy poglądów antropologicznych. Istotne jest jednak to, że kluczem ich antropologii jest osoba, jako punkt wyjścia lub jako zasada scalająca refleksję.

I. TEORIA KORDOCENTRYZMU

Wielu współczesnych filozofów i naukowców ukraińskich wskazuje na pierwsze próby koncentrowania szczególnej uwagi na osobie ludzkiej już w dziełach i myśli G. Skoworody (1722-1794), ukraińskiego wędrownego filozofa-myśliciela. Nazywany jest „personalistą” zazwyczaj w szerokim znaczeniu tego terminu; to samo dotyczy określenia jego koncepcji jako perso-

---

¹ Zob. *Світ Людини. Курс лекцій*, red. В.Г. Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов [i in.], Київ 2003, s. 407; В.Г. В о р о н к о в а, *Філософія. Навчальний посібник*, Київ 2004, s. 121; Н.В. Х а м і т о в, *Персоналізм*, w: *Філософський енциклопедичний словник*, red. В.І. Шинкарук [i in.], Київ 2002, s. 476.

nalistycznej. Trzeba także pamiętać, iż w tym czasie personalizm dopiero się „rodził”, i jest to okres, kiedy pojawił się po raz pierwszy sam termin² Ukraiński myśliciel dokonywał jednak wielu prób zgłębiania tajemnicy i zagadki człowieka jako takiego oraz osoby ludzkiej w szerszym znaczeniu.

G. Skoworoda urodził się w centralnej Ukrainie, na Połtawszczyźnie, w biednej rodzinie. Wykształcenie filozoficzne i teologiczne zdobył w Akademii Kijowsko-Mohylańskiej, przez pewien okres pracował jako wykładowca na tej i innych uczelniach. Później porzucił pracę i praktykował styl wędrownego filozofa, podróżując pieszo po Ukrainie. Stąd nazywany był wędrownym filozofem, jak też chrześcijańskim myślicielem, teologiem, mistykiem. Jego refleksja była skoncentrowana na Bogu i na człowieku. Zwłaszcza w antropologii można doszukiwać się idei personalistycznej, chociaż nie był to personalizm systemowy. Jego oryginalnym wkładem w myśl filozoficzną było zapoczątkowanie i ukształtowanie koncepcji „kordocentryzmu”; on dał podstawy tej idei w filozofii ukraińskiej. Sednem jej jest uchwycenie duchowego ośrodka człowieka – „serca”, które stanowi centrum osoby ludzkiej. Pojęcie „serca” użyte jest u niego w znaczeniu jestestwa, czyli głębinowej i wewnętrznej istoty człowieka. Ową koncepcję można nazwać też „filozofią serca”. Niektórzy teolodzy próbują ukazać go jako swoistego filozofa-izy-chastę, który nie tylko rozwijał ideę ludzkiego centrum – „serca”, lecz także uprawiał dawną wschodnią praktykę chrześcijańską – modlitwę Jezusową, połączoną ze stosowaniem pewnych ćwiczeń i korzystaniem z określonych warunkowań somatycznych i fizycznych. Dla Skoworody „rzeczywistym człowiekiem” jest jego serce. Właśnie ono tworzy jego istotę, podstawę, tajemnicę i niedającą się do końca zgłębić duchową jaźń. Stawanie się i realizacja obiektywnych wartości, według niego, jest możliwe tylko na płaszczyźnie subiektywnego, indywidualnego bytu oraz doskonalenia człowieka³ Akcentuje równość i godność wszystkich osób w sensie bytowym. Każdy człowiek powinien poznać i zgłębiać siebie, własne „serce”, aby móc rozwinąć się, rozwinąć swoje człowieczeństwo, jestestwo⁴; powinien przerosnąć siebie, transcendować swój wewnętrzny świat, i tą drogą przejść na poziom prze-

---

² W znaczeniu przybliżonym do współczesnego, terminu „personalizm” po raz pierwszy użył niemiecki myśliciel religijny F.D. Schleiermacher w roku 1799, występując przeciwko panteizmowi J. Herdera, obstając za pozycją idei osobowego Boga.

³ Por. Д. Ч и ж е в с ь к и й, *Філософські твори*, t. I, Київ 2005, s. 53.

⁴ Zob. Д. К о з і й, *Три аспекти самопізнання у Сковороди*, „Хроніка” 39-40 (2000), s. 481.

bóstwienia, które z kolei jest możliwe tylko w odniesieniu do Boga oraz z Jego pomocą i za pośrednictwem Chrystusa. Ów nowy byt człowieka staje się zadaniem i celem każdej osoby ludzkiej.

Skoworoda nie tworzył systemu filozoficznego jako takiego, a jego filozofię wyróżnia swoisty styl, niezbyt łatwy w odbiorze. Bardzo często stosuje język symboli, porównań, obrazów. Właśnie za pośrednictwem świata symboli próbuje poznać i rozwiązać problemy i kwestie relacji w świecie między bytami oraz między człowiekiem i Bogiem⁵ W swoich dociekaniach kładł akcent na ważności i roli oświecenia Bożego, Jego objawienia w postrzeganiu świata i rzeczywistości. Samą rzeczywistość dzieli na trzy części: makrokosmos, mikrokosmos i świat symboli. Pierwsza część – makrokosmos – to świat przyrody, materii, tego co widzialne, który jest odbiciem (cieniem) niewidzialnej natury Bożej. Druga – mikrokosmos – to świat człowieka. W nim połączone są sfery materialne i duchowe; duchowe są ważniejsze i podstawowe. Człowieka uważa za centrum, w którym przecinają się i schodzą wszystkie dziedziny i aspekty bytu. Za podstawę i centrum człowieka uważa jego serce (jestestwo), które warunkuje i pomaga w poznaniu siebie, świata i Boga⁶ Podstawowym zadaniem człowieka, według Skoworody, jest poznanie siebie. Poznając swoje jestestwo, człowiek poznaje też Boga. Trzeci świat – świat Biblii nazywa też pośrednikiem między pierwszym i drugim światem. Właśnie ten trzeci świat daje możliwość zrozumieć i poznać dwa pierwsze. W obrębie tych światów przebiega, toczy się misterium człowieka. Jedna z badaczy twórczości Skoworody stwierdza: „Nauka G. S. Skoworody jest skierowana na intensyfikację wewnętrznego życia człowieka, które nie ma oparcia w otaczającej rzeczywistości. Stąd w jego mniemaniu droga do szczęścia prowadzi poprzez moralne doskonalenie człowieka. W tym właśnie uwydatnia się jego personalizm, stawiający w centrum żywą ludzką osobowość; istota osobowości jawi się jako nieustające tworzenie człowieka przez samego siebie”⁷ Wśród myślicieli ukraińskiej diaspory, którzy mieli

---

⁵ Пор. Ю.О. Ф е д і в, Н.Г. М о з г о в а, *Історія української філософії*, Київ 2000, s. 128.

⁶ Пор. Г. С к о в о р о д а, *Нарцис*, w: *Пізнай в собі людину*, Львів 1995, s. 90.

⁷ В.О. М а р т и н е н к о, *Філософські погляди Г. С. Сковороди в тлумаченні М. Редька, Мірчука, Т. А. Білича, Д. І. Багалія*, na stronach <http://ref.newword.ru/sectref/type73/element6106.html>, z dnia 18.02. 2008.

możność zapoznać się z koncepcjami personalizmu europejskiego, również została utrwalona opinia o G. Skoworodzie jako o personaliście⁸

II. OSOBA JAKO PODMIOT I WEWNĘTRZNOŚĆ

Pamfil Jurkiewicz (1826-1874), który tworzył w drugiej połowie wieku XIX, znalazł się pod dużym wpływem G. Skoworody. Konsekwentnie rozwijał i pogłębiał koncepcję kordocentryzmu, którą usystematyzował. Światopogląd tego filozofa ukształtował się na bazie akademickiej filozofii, opierającej się na zasadach teizmu chrześcijańskiego, postrzegania Absolutu jako Boga żywego, stwórcy wolnej i świadomej osobowości ludzkiej⁹. Akcentował rolę wiary jako poznania norm myślenia, bytowania i działania, jej znaczenie w kształtowaniu wyższej kultury żywej osobowości. Jest najbardziej wyraźnym przedstawicielem ukraińskiej koncepcji filozofii serca¹⁰. Całą rzeczywistość postrzegał przez pryzmat serca – duchowego zmysłu człowieka, dzięki któremu może poznać nie tylko zewnętrzny, ale przede wszystkim wewnętrzny świat bytu, spojrzeć w jego głębie. W ramach tej koncepcji zwracał uwagę na konkretną podmiotowość człowieka. Serce człowieka – w filozofii Jurkiewicza – to swoisty skarbiec i nośnik wszystkich duchowych, cielesnych i poznawczych sił, duchowego i moralnego życia, na którym wyciśnięte jest przez Boga naturalne prawo moralne¹¹. Trzon jego koncepcji skierowany był przeciwko ówczesnym szerzącym się poglądom racjonalistycznym, które sprowadzały istotę człowieka oraz jego aspekt duchowy wyłącznie do myślenia. Ukazywał, iż w takim wypadku niweluje się i usuwa problem ludzkiej indywidualności, a w ten sposób pozostaje jakiś abstrakcyjny obraz człowieka, gdyż liczy się tylko to, co on wymyślił. Zamazuje się też osobowy charakter ludzkiego „ja”. W ramach owej koncepcji nie tylko akcentował ludzką indywidualność wraz z jej duchowym i poznawczym centrum – sercem, ale i zajmował się człowiekiem jako bytem społecznym oraz jego miejscem w rzeczywistości. Chociaż nie zajmował się ideą osoby ludzkiej wprost, ale podkreślał

⁸ Zob. О. Кульчицький, *Григорій Сковорода, філософ самопізнання та предтеча персоналізму*, w: *Нригорій Савуць Skovoroda: 1722-1794*, München 1975, s. 30-40.

⁹ Пор. Юркевич, w: *Філософський енциклопедичний словник*, s. 732.

¹⁰ Пор. І. Сулятицький, *Психоантропология громадянськості*, w: *Політична психологія*, Київ 2003, s. 128.

¹¹ Zob. П. Юркевич, *Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого*, w: *Філософские произведения*, Москва 1990, s. 67.

podmiotowy charakter człowieka, to jednak zaliczany jest do personalistów¹² Można wątpić w taką jego klasyfikację, bo P. Jurkiewicz zajmował się problemem indywiduum i terminu „osoba” nigdzie w swoich dziełach nie używał. Poza tym więcej uwagi poświęcał problematyce społeczności, a nie indywiduum¹³, chociaż ukazywał dobitnie znaczenie człowieka jako indywiduum na tle społeczności. Jedni znawcy przedmiotu widzą u niego idealizm z załączkami personalizmu, inni postrzegają jako egzystencjalistę, ukazując również wpływ P. Jurkiewicza na późniejsze pokolenie filozofów: W. Sołowjowa, S. Trubieckiego, S. Bułgakowa, M. Bierdiajewa, S. Franka, M. Łoskiego¹⁴

III. PERSONALIZM ANTROPOLOGICZNY

Wśród znanych postaci myśli ukraińskiej warto wyróżnić Aleksandra Kulczyckiego (1895-1980) – współczesnego filozofa ukraińskiego, który żył i tworzył w diasporze, był również germanistą, pedagogiem i psychologiem; pracował w Niemczech i Francji. Po jego śmierci w Niemczech ukazał się zbiór jego dzieł filozoficznych pod tytułem *Personalizm ukraiński*. Jego poglądy zostały określone jako „personalizm filozoficzno-antropologiczny”¹⁵, chociaż inspiracje do personalizmu znalazł w ramach psychologii, będąc pod dużym wpływem K.G. Junga¹⁶, jak również antropologii M. Heideggera. Dla Kulczyckiego poznanie świata i wszelkiego bytu w ogóle przebiega przez byt ludzkiej egzystencji, przez zgłębianie najpierw przez samego człowieka własnej ontologicznej wartości; i tylko w ten sposób może on poznać prawdę o rzeczywistości. Ważne w jego myśli jest też powiązanie ontologii z aksjologią¹⁷ Ścisłe powiązanie idei egzystencjalnych z psycholo-

¹² Пор. Б.Б. Г л о т о в, С.А. Л у ц е н к о, *Православний духовий персоналізм*, w: *Філософія, культура, життя. Міжвузівський збірник наукових праць*, Випуск 23, ред. В.П. Капітон, Дніпропетровськ 2003, s. 39.

¹³ Zob. Д. Ч и ж е в с ь к и й, *Філософські твори*, t. I, Київ 2005, s. 148.

¹⁴ Пор. *Філософія серця П. Юркевича*, на stronach <http://shpora.net/index.cgi?act=view&id=12465>, z dnia 13.02.2008.

¹⁵ Zob. *Українська філософія в структурі українознавства*, na str. <http://www.ualogos.kiev.ua/toprint.html?id=325>, z dnia 13. 02. 2008.

¹⁶ Тамże.

¹⁷ Пор. І.М. К у т н я к, *Національна свідомість у контексті антропологічно-екзистенційного виміру*, na stronach http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_41/Kutnjak.htm, z dnia 13.02.2008.

gicznymi uwarunkowało postrzeganie go jako psychoantropologa, a opracowanie przez niego i kształtowanie idei „obrazu Ukraińca” – jako etnopsychologa osobowości ukraińskiej¹⁸

Kulczycki rezygnuje z tradycji kartezjańskiej, przenosząc w antropologii akcent ze sfery świadomości, na inną sferę ludzkiej egzystencji – oceniania rzeczywistości i bytu, w związku z tym podkreślając wagę rozumienia. Analizując dorobek i myśl E. Mouniera, J. Lacroix, E. Husserla, ukazywał konieczność odejścia od postawy poznawania świata do kwestii przeżycia, postrzegania i pojmowania świata ludzkiej osoby. Stąd świat ludzki jest niejako skutkiem oceniania przez człowieka rzeczywistości oraz samego siebie¹⁹

Szczególny wpływ i znaczenie na dorobek i twórczą myśl filozoficzną Kulczyckiego, jak już wspomniano, miała psychologia. Rozwinął on ideę „nadbudowy personalnej”, zgłębiając i badając takie poziomy strukturalne postrzegania i postaw człowieka, jak ustosunkowywanie się do rzeczywistości i relacje z nią, poznanie i wyobrażenia o świecie, percepcja rzeczywistości, kładąc szczególny akcent na człowieku jako podmiocie rzeczywistości i jego pierwotnej wartości. Idea nadbudowy personalnej oznacza aktywność osoby jako podmiotu rzeczywistości, która uświadamiając sobie własne centralne miejsce w świecie, wnosi do tej rzeczywistości swoją indywidualną koncepcję postrzegania rzeczywistości oraz postawę wobec niej. Nadbudowa personalna jest wynikiem też chęci każdej osoby do wniesienia – według własnego projektu – pozytywnych zmian w świecie. W ten sposób centrum wszelkiej rzeczywistości jawi się osoba jako fenomen i jako pojęcie²⁰

Kulczycki w swoich dziełach rozpatruje nie tylko aspekt „indywidualnego” człowieka, lecz świadomie i konsekwentnie rozwija ideę „osoby”, osobowego „ja” Ponadto, podobnie jak polski personalista Czesław S. Bartnik, Kulczycki opracował i rozwinął pojęcie zbiorowego „ja”, w szczególności „osoby społecznej” narodu i społeczności. Wśród podstawowych koncepcji znalazły się w jego rozważaniach filozoficznych również zagadnienia: personalność mikrokosmosu, relacje i wzajemne uwarunkowania osobowego i bezosobowego by-

---

¹⁸ Zob. О. К у л ь ч и ц ь к и й, *Проблематика взаємин етнопсихології і диференціальної психології релігії*, w: *Релігія в житті українського народу*, red. В. Янів, Мюнхен–Рим–Париж 1966, s. 34-45; І. С у л я т и ц ь к и й, *Психоантропология громадянськості*, w: *Політична психологія*, s. 124, 125, 128.

¹⁹ Пор. В. Т а б а ч к о в с ь к и й, *У пошуках невтраченого часу. Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників*, Київ 2002, s. 218.

²⁰ Zob. О. К у л ь ч и ц ь к и й, *Введення в філософічну антропологию*, Мюнхен 1973, s. 38; t e n ǝ, *Вчитель життя. Пам'яті М. Шлемкевича*, „Хроніка” 37-38 (2000), s. 698.

tu, rola i znaczenie osoby w historycznym procesie rozwoju ludzkości, problem bezosobowego kolektywu. Zauważalny jest również u niego wpływ tradycyjnej ukraińskiej myśli filozoficznej, zwłaszcza w kształtowaniu „personalizmu kordocentrycznego”²¹ Chociaż ukazywał również negatywne wpływy i tendencje owej teorii w aspekcie woli człowieka. Wskazywał też na pozytywne (personalizm) oraz negatywne (pozytywizm) tendencje w filozofii zachodniej, a także na destrukcyjne idee ostatniego. Tworząc swoją antropologię, konsekwentnie wyodrębniał i akcentował w niej osobową istotę człowieka, ważność rozwoju tego aspektu; zwracał uwagę na rozwój i kształtowanie osobowości, umieszczał człowieka jako centrum rzeczywistości²²

Kulczycki podkreślał złożoność i wieloaspektowość gnozeologicznej problematyki relacji podmiot–przedmiot, zwłaszcza jako podstawę procesów logicznych oraz aktywnej natury myślenia²³ Uważał, iż człowiek powinien dać pierwszeństwo poznaniu świata ducha, wraz z jego myślami, ideami, wzorami, wartościami, prawdą, dobrem, doskonałością. Ukazywał wagę formowania należytej, zgodnej z prawdą, hierarchii wartości, uwieńczeniem której jest duch twórczy człowieka. Prymat należy się kulturze a nie światu technicznemu, który pustoszy człowieka. Zadaniem człowieka jest nie tylko poznanie, ale także transcendowanie siebie²⁴, odkrywanie swego przeznaczenia, powołania, realizacja siebie za pomocą urzeczywistniania wartości ducha, zmiana akcentów ze zwykłej gonitwy technicznej do tworzenia świata kultury, sztuki, twórczości, gdzie tylko duch może pomóc człowiekowi stać się w pełni człowiekiem. Filozofia powinna pomóc człowiekowi zrozumieć, kim on jest i kim powinien stać się, do czego jest powołany. Szczególnie krytykował brak należytego szerzenia i rozwoju zjawiska „nadbudowy personalnej” w społeczeństwie, myśli społecznej i świadomości każdego człowieka. Interesujące są jego próby aplikowania proponowanych idei do realiów społeczeństwa ukraiń-

²¹ Рог. А.Ф. К а р а с ь, *Олександр Кульчицький в українській філософській думці*, w: *Філософсько-антропологічні читання*, Випуск 2, Київ 1996, s. 12.

²² Рог. publikacja bez podania autora: *До 100-річчя Олександра Кульчицького*, w: *Філософсько-антропологічні читання*, Випуск 2, Київ 1995, s. 57.

²³ Zob. І.В. О г о р о д н и к, М.Ю. Р у с и н, *Українська філософія в іменах*, red. М.Ф. Тарасенка, Київ 1997, s. 160.

²⁴ Рог. О. К у л ь ч и ц ь к и й, *Основи філософії і філософічних наук*, Львів 1995, s. 94.

skiego, do mentalności, historii, spuścizny narodowej oraz propozycje konkretnych rozwiązań w kluczu personalistycznym²⁵

Wśród współczesnych naukowców ukraińskich, zwłaszcza w dziedzinie filozofii, rozpowszechnione jest przekonanie o istnieniu tendencji personalistycznej w filozofii ukraińskiej. Chociaż tak naprawdę jest to dopiero początek właściwej drogi rozwoju myśli personalistycznej. Wśród ogółu naukowców obecne badania nad personalizmem są powierzchowne, gdyż nazywa się personalizmem wszystko to, co ma pewne podobieństwo do niego, myląc personalizm z indywidualizmem²⁶, chociaż nieliczni uczeni w sposób prawidłowy rozróżniają zasady i podstawy personalizmu²⁷. Filozofowie ukraińscy prezentują personalizm jako nurt egzystencjalizmu, inni jako nurt filozofii religii, jeszcze inni jako nurt teistyczny lub nawet syntezę filozofii egzystencjalnej i religijnej o podstawowej tendencji ateistycznej. Niewielu natomiast rozumie go jako odrębny nurt lub system²⁸. Chociaż w ramach samego personalizmu niektórzy wyodrębniają kategorię systemu uniwersalnego²⁹, który konsekwentnie tworzy i propaguje personalista polski Cz.S. Bartnik. Jednak wydaje się, że nikt wśród współczesnych filozofów-naukowców ukraińskich nie przykładają takiej wagi do personalizmu, jak to się zwykło dziś powszechnie czynić. Przykładem niech będzie opinia J.A. Podolskiej: „Personalizm – to utopijna próba konkretyzowania chrześcijańskiego ideału osoby w warunkach współczesnego społeczeństwa. W naszych czasach personalizm w dużym stopniu utracił swój wpływ, jego kwestie podstawowe są

---

²⁵ Пор. А.Ф. Карась, *Олександр Кульчицький: до питання про український персоналізм*, w: *Філософія. Історія культури. Освіта, Третій міжнародний конгрес українців*, Харків 1996, s. 19.

²⁶ Zob. na przykład: Р.О. Додонов, *Філософський аналіз процесу формування і функціонування етноментальності*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук, Київ 1999, na stronach internetowych <http://www.lib.ua-ru.net/inode/8885.html>, z dnia 13.02.2008: „[...] пругмат індуїдуалізму над колектуїзізмом (персоналізм)”; І. Сулятицький, *Психоантропология громадянськості*, w: *Політична психологія*, s. 126; А.Ф. Карась, *Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях*, Київ 2003, s. 8, 21.

²⁷ Zob. В.Г. Кремень, В.В. Ільїн, *Філософія: Мислителі, ідеї, концепції*, Київ 2005, s. 306; *Історія філософії. Словник*, red. В.І. Ярошовець [i in.], Київ 2006, s. 851; А. Подольська, *Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство*, Київ 2006, s. 125-126.

²⁸ Zob. tamże oraz *Філософія*, red. І.Ф. Надольний [i in.], Київ 2006, s. 130.

²⁹ *Історія філософії. Словник*, red. В.І. Ярошовець, s. 851; А. Подольська, *Кредитно-модульний курс з філософії*, s. 125.

opracowywane przez fenomenologię, egzystencjalizm, antropologię filozoficzną i hermeneutykę”³⁰

*

W niniejszym artykule zaprezentowaliśmy tylko tych myślicieli i filozofów, którzy próbowali wprowadzić personalistyczne postrzeganie rzeczywistości w kluczu osoby, w odniesieniu do problemu człowieka, świata i Boga. Dokonano tego z pozycji ukraińskiej filozofii oraz współczesnych naukowców ukraińskich.

Ukraina dopiero poznaje personalizm i jego idee. Naukowcy ukraińscy, którzy słyszeli o nim, próbują doszukiwać się podobnych myśli w historii filozofii ukraińskiej, dawnej i współczesnej. Należy jednak stwierdzić, iż załączki idei personalistycznych można znaleźć u niewielu ukraińskich myślicieli, na przykład u wspomnianych G. Skoworody i P. Jurkiewicza, a rzeczywisty personalizm tylko u A. Kulczyckiego. Innych myślicieli nie da się zaklasyfikować nawet do „załączkowych” personalistów. Tylko Kulczycki próbował tworzyć konsekwentną koncepcję personalistyczną, dlatego można go nazwać personalistą w rzeczywistym sensie tego słowa. Stąd znaczenie jego osoby i dorobku dla ukraińskiej myśli personalistycznej, która próbuje rozwijać się na Ukrainie, jest bardzo ważne. Rozwijana dziś na Ukrainie katolicka nauka społeczna i ogólnie: społeczna myśl chrześcijańska, zawiera wiele treści personalistycznych, co daje szansę na teoretyczną rozbudowę tego nurtu i jego społeczne oddziaływanie.

THE ISSUE OF UKRAINIAN PERSONALISM

S u m m a r y

The author makes an attempt at showing the Ukrainian personalism on the example of several of its most important representatives: Grygorij Skorovoda, Pamfil Jurkevitch, Aleksandr Kulczyckij. He points that the Ukrainian personalistic thought – albeit still not very much developed – first of all has the anthropological character and is a profound reflection on the

---

³⁰ А. Подольська, *Кредитно-модульний курс з філософії*, s. 128.

phenomenon of the human person. Like most of the personalistic Western thought, also the Ukrainian personalism focuses its attention on the problems of man and God. Within the Ukrainian personalism the idea of cordo-centrism was put forward and developed, which points to the spiritual center of man – the heart that is the center of the human person. A. Kulczyckij's conception deserves special attention; according to this conception the human person, in order to be able to develop and fulfill himself, to realize and consolidate his place among other beings and his relations with them, should form the "personal superstructure", that is his own conception of perception, relations and attitudes towards the surrounding reality, putting the concept of "person" in the center of everything. Kulczyckij does not limit his conception to theory only, but he sees the need of introducing the proposed personalistic ideas into the area of the Ukraine's social-political life. The Ukrainian personalism clearly has Christian inspirations.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: osoba ludzka, personalizm, antropologia, egzystencjalizm, personalizm ukraiński.

Key words: human person, personalism, anthropology, existentialism, Ukrainian personalism.